

SUVREMENA ETNOGRAFIJA USMENIH I PUČKIH PJESAMA I PAREMIOGRAFIJA U SINJSKOM KRAJU

Buljan, Marinela

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:111177>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA USMENIH I PUČKIH PJESAMA I
PAREMIOGRAFIJA U SINJSKOM KRAJU**

MARINELA BULJAN

SPLIT, 2020.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA USMENIH I PUČKIH PJESAMA I
PAREMIOGRAFIJA U SINJSKOM KRAJU**

**Studentica
Marinela Buljan**

**Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić**

Split, 2020. godine

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Pučka balada	2
2.1. Rosanda i Mladen	2
3. Usmene lirske pjesme	10
3.1. Ljubavne pjesme	10
3.2. Domoljubne pjesme	14
3.2. Sinju grade	14
3.2.2. Gospin spas	15
3.2.3. Alkarska himna	15
3.3. Mitske pjesme	16
3.3.1. Skupile se vile	16
4. Vjerska usmena lirika	18
5. Paremiologizmi	19
5. Predaje.....	23
5.1. Povijesne predaje	24
5.1.1. Prodor Turaka	24
5.1.2. Čudesna obrana Sinja.....	25
5.2. Pričanja iz života.....	27
5.2.1. Ivica i Luce	27
Rječnik	29
6. Zaključak.....	30
Izvori	31
Vlastiti terenski zapisi.....	31
Kazivači:	31
Literatura.....	31
Sažetak	34
CONTEMPORARY ETHNOGRAPHY OF ORAL AND FOLK SONGS AND PAREMIOGRAPHY IN THE SINJ REGION	35
Abstract.....	35

1.Uvod

Sve države, narodi, manje skupine ili zajednice ljudi posjeduju odavna nešto predivno, neprocjenjivo, vrijedno čuvanja i spominjanja. Današnji svijet ne zalazi previše u njihovu dubinu i ne pridaje im toliku vrijednost te su stoga to više skrivena nego otkrivena blaga. Trebali bi se osvrnuti na našu prošlost i vidjeti ta spomenuta blaga. Ona su mnoštvo običaja, tradicija, nošnji, pjesama ispjevanih o stvarnom životu koja nose veliku mudrost sa sobom. Naši preci su sve to načinili vlastitim rukama i s velikom ljubavlju kako bi prikazali vrijeme u kojem su živjeli, zabavljali se i ostavili svojim potomcima neizmjereno blago koje su dužni cijeliti i prenositi budućim generacijama. U to, ne tako daleko vrijeme, zapravo ovisi koliko daleko gledamo, ali eto gledajući na svoje bake, djedove, prabake i pradjedove, svi oni su živjeli teškim, ali predivnim životom, bez svi današnjih otkrića i bili su sretni i zadovoljni jer su imali jedni druge. Toliko bi se veselili kada bi u selo došao netko tko je putovao i pričao im o svojim doživljajima s putovanja, pa čak i vijesti iz okolnih sela. Oni bi sve to pomno slušali i sa zadovoljstvom prepričavali svojim potomcima.

Sve su te priče imale utjecaj u širenju usmene književnosti. Književnosti koja je od davnina interes mnogih ljubitelja književnosti, posebice onih koji s lakoćom uviđaju njenu ljepotu i važnost. Sva djela usmene književnosti nastaju na isti način: pojedinac kazuje djelo slušatelju ili slušateljima koji mogu postati novi kazivači. Interpretacija nikada neće biti potpuno ista i stoga se može reći kako je tvorac djela usmene književnosti „onaj daroviti pojedinac koji unutar govorenoga jezika neke sredine osjeća snagu riječi, izabire ih i slaže kako bi prikladno izrazio svoja raspoloženja i predao ih slušateljima kao oblikovanu strukturu.”¹

Ovim radom pokazat ću kako prekrasno može biti zakoračiti u našu prošlost. Rad se temelji na rezultatima terenskih zapisa koji su nastali 2018. godine na području sinjske krajine, točnije u selima Bitelić i Glavice. U potrazi za prošlim vremenom i običajima tog kraj pomogli su mi Frano Jenjić i Marija Buljan.

¹ Botica, Stipe, Usmene lirske pjesme, SHK, Zagreb, 1996., str. 15.

2. Pučka balada

Usmena književnost se kroz povijest nazivala i pučkom. Međutim, treba razlikovati usmenu i pučku književnost. Usmena književnost se prenosi stoljećima, a djela pučke književnosti po uzoru na usmenu književnost napisao je daroviti pojedinac.²

„Naziv balada potječe od provansalskog balar što znači plesati i od keltske riječi balad koja znači usmena (narodna) pjesma. Balade su lirsko – epske pjesme sjetne, turobne atmosfere s tragičnim završetkom. U baladama prevladavaju pretežito lirski ljubavni motivi.“³ Najčešće pjevaju o nesretnoj ljubavi čiju je tragiku izazvala mladićeva majka. Balade su najosjećajniji oblik lirskih pjesama. Njihov tematski svijet raznovrstan je. Neke od njih pjevaju o povijesnim osobama i događajima, neke o nasilnim prelascima na islam, bratovim sirotama, smrtnom madežu...⁴

2.1. Rosanda i Mladen

Nekoliko je studenata fragmentarno zapisalo baladu o Rosandi Visković i Mladenu Andrijaškoviću. Balada Rosanda i Mladen govori o tragičnoj smrti dvoje mladih ljudi do koje je dovelo miješanje roditelja u njihovu ljubav. Tragedija se dogodila 12. ožujka (na Grgurevo) 1939. godine. Nekoliko ljudi željelo je, upravo ovom baladom, poslati poruku svim roditeljima kako se tragedija ne bi ponovila nikad više. Ganut tom tragedijom Dinko Bekavac spjevao je 941 stih.⁵

Divno brdo Biokovo bilo

Od kada su te tvoje visine

Nad morem se visoko izvilo

Ispod njega te morske pučine

Divan pogled je na more

I na njemu te visoke gore

Kano sunce kad sja iznad gore

Ispod njega to Jadransko more

² O tome više: Marko Dragić, Usmena i pučka epika u tradicijskoj baštini Hrvata iz mučko-lečevačkih sela, Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije, Sveučilište u Zadru, Kulturni sabor Zagore, Ogranak Matice hrvatske Split, Zadar, Split, 2011., str. 493-527.

³ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 108.

⁴ Isto, str. 108.-109.

⁵ Isto, str. 114.

Naokolo gradovi i sela
Ni ostade majka nevesela
Kao što je ovoga vremena
Markovića Mara Ante žena
Divnu kćerku Mara je gojila
A sada je majka izgubila
Divnu kćerku Rosanda joj ime
Kad se sitim meni srce gine
Rosi biše 15 godinica
Imala je suviše mladića
Svima momcima ona hvalu dala
Jednome se mladom obećala
Nije parvo već mu vako veli:
Poslušaj me mladiću veseli
Ti ćeš momče poč u vojsku sada
Dok se vratiš čekat ću te mlada
Samo budi kao što sam i ja
Nemoj dati volju dušmanima!
Prolazeći dani i sedmice
Primi momak pozdrav od vojnice
Sad drugoga razgovora nema
Mlado momče u vojsku se sprema
Mira nema on u srcu svome
Pođe da se javi zlatu svome
Ti si Rose nevina za mene
Al za tobom moje srce vene
Ja ne mogu da pođem od kuće
Dok se s tobom ne pozdravim vruće
Nemoj dušo da ti srce pati
Iz vojske ću ja tebi pisati

Rosa prije nego se rastala
Divnoga je mlada darovala
Na ti dragi čarapa dva para
Ja drugoga ne imadem dara
Još evo ti maramice ove
Pa se sjećaj ti Rosande svoje
Rose draga mnogo tebi hvala
Na darovima koje si mi dala
Sad zbogom s vama se rastajem
Još mu Mara sto dinara daje
Htjede Mladen da neće primiti
Starica mu počme govoriti
Primi dragi ovaj novac mali
Te se sjećaj kad smo se rastali
Dugo imaš ti u vojsci stati
Novac dušo tebi će trebati
Za bijele se ruke uhvatiše
Srčani se mladi pozdraviše
Kitu cijeca još ćeš ti primiti
Koja će te dragi veseliti
Ti ćeš dragi morem putovati
Ovo cvijeće moraš pogledati
Ako dragi ti za menom patiš
Utjehu će tebi cvijeće dati
Od kuće se Mladen uputio
U carevu vojsku odlazio
Mira nema u svom srcu više
On Rosandi sitno pismo piše
Oj Rosando jutarnja danice
Za tobom mi veni moje lice

Sinoć dušo s tobom se rastadoh
Na rastanku desnu ruku dadoh
Čini mi se da je prošla cjela godinica
Da ne vidim tvoga lica
Mladen Rosi iz vojnice piše
Rosa ima osjećaj još više
Na pisma mu cura odgovara
Moj Mladene srce iz njedara
Ja sam našu tajnu ljubav krila
Ni dan danas nisam je otkrila
Ti znaš dušo da sam prinejaka
Al da mi je to doznala majka
Da ti meni pismo šalješ
Iz dana u dan na ljubav pristaješ
Ja sam majci odgovore dala
Naša ljubav da ostaje šala
A ona se nije virovala
Već je nadzor nada mnom imala
Jednoga me dana preobašla
Te mi pismo napisano našla
Draga dušo kojeg si pisao
U vojnicu kada si pošao
Te mi kaže nesritnice mila
Otkrila se ljubav šta si krila
Zašto sam te odgojila majka
Da ti ljubiš jednoga težaka
Ti se moraš za sudca udati
A nećeš se težakinja zvati
Ćeri draga ako oće da se vjeraš
Ti imadeš mlada poštijera

Š njim će ćeri tebi dobro biti
Ti ćeš s njime u gradu živiti
Sa knjižicom u dućan ođiti
Bolje ti je u dućan s knjižicom
Neg u polje da ides s britvicom
Još suviše mene majka psuje
Sve ne mogu da ti opisujem
Već ti šaljem ja oproštaj mili
Kad od tebe moram da se dilim
Ja sam tvoja al mi ne da majka
A ti dušo imaš divojaka
Kada tvoja ne mogu ostati
Ja se neću dušo udavati
A ti dušo ne izgubi sreće
A moje je uvenulo cvijeće
Još mi srce u grudima preda
Ja te ljubim, a majka mi ne da
Mladen pismo još nije čitao
Suzama ga mladić okupao
Oj Rosando srce iz njedara
Šta će od nas tvoja majka Mara
Bog jedini neka majci plati
Zašto ona našu ljubav krati
Sve to sobom on sam govori
Pismo čita opet ga zatvori
Uzme pero te rođaku piše
Poslušaj me Slavko rodijače
Moje srce neprestano plače
Od kada sam od kuće ošao
Još radostan ja nisam ostao

*Niti ću ja veselja imati
Doklen meni odgovor ne vratiš
Kad mi pišeš javi mi kako je
I šta mi je od Rosande moje
Zadnje Rosa meni pismo piše
Da me ljubiti ne smi više
Da od majke napadaj imade
Da me ljubiti više ne dade
Slavko pismo kada je primio
Usakrto Rosi ga odnio
Vidi Rosa šta u pismu piše
Od sveg srca žalosna uzdiše
Tad ne more da stoji od jada
Slavku mlada progovara tada
Slavko rode Mladena pozdravi
Kad je Slavko Rosu razumio
Mladenu je pismo uzvratilo
I u pismu ovako mu piše
Dragi rode ne misli se više
Rosanda te milo pozdravlja
Da ti njome ne pišeš nikako
Kad ti dođeš da ćete vi lako
Još mi kaže Rosa da ti javim
Da nju neće niko uživati
Sama sebi smrt da će zadati
I sve sam ti rode napisao
Jer ja znadem da ti nije žao
Mladen pismo kada primi
Mlado srce malo mu se smiri
On je vazda živio u nadi*

*Dragi Bože šta Rosanda radi
Dan za danomprođe godinica
Zatim prođe za njom polovica
Mladen kralja izdvorio
I zdravo se kući povratio
Istog dana čim on dođe
On do svoje Rose pođe
Samu djevu u kući zateče
Kako si mi golubice reče
Ima dušo nekoliko dana
Da je meni rekla moja stara nana
Rose draga ti otvori svoje oči
Iz vojske će Mladen brzo doći
S njim se nemoj kćeri sastajati
Ako majci želiš život dati
Ti si Rose krasan život stekla
Pazi dobro šta je majka rekla
Još Rosanda odgovor ne vrati
Od Rosande priteče im mati
Svojoj ćeri govoriti je stala
Ćeri draga nesrićo nejaka
Ti ne slušaš šta ti kaže majka
Sa Mladenom ti si se sastala
Šta si svojoj majci obećala
Majko mila to mi slabo veliš
Ja ću ljubiti šta mi srce želi
Na stranu mi ostavi svakoga
Samo ljubim ja Mladena moga
Kad je stara kćerku razumila
Mladiću je tada govorila*

*Moj Mladene Rosu mi ostavi
Drugu nađi te se s njom zabavi
Moja Rosa još je prinejaka
Ja joj ne dam da postane majka
Vrime svoje kad bude imati
Tada će je majka udavati
Dragi otac Rosi piše sada
Da do njega ona dođe mlada
U Ameriku da dođe do njega
Da se vamo ostavi svega
Kada je Mladen staru razumio
Starici je mladić govorio
Kada si znala da mi je neš dati
Zašto si me pošla darovati
Ti znadeš kada sam u vojsku išao
Od tebe sam ja novac primao
I rekla si ti gospođo tada
Da će biti moja Rosa mlada
Sa majkom je razgovor svršio
Rose draga bolno srce moje
Ja odlazim sad od kuće tvoje
Tužne noći oće proći
Nediljica sretni danak doći
Kad osvane danak nediljice
Dođi draga do bile crkvice
Odgovore cura momku dala
Te se mlada od njeega rastala
Mladen ode polako kroz selo
I on pismu zapiva veselo
Tamne noći kad ćete mi proći*

*Nediljica sretni danak doći
Ljubav svoju da s Rosom sastavim
Kuju neće niko da rastavi
Iz džepa je revolver trgnuo
Iz njega je mladić zapucao
Pet hitaca u zrak ispalio
U tome se mladić veselio
A u selu svak je se čudio
Te noći ko je pucao
Ali se isto to doznalo
Da je Mladen te noći pucao
Svojoj kući dođe polagano
Te on sutra dignio se rano
I on pođe prijatelje zvati
Neku zemlju da idu kopati
Kuju jesu bili pogodili
A nisu je još dovršili
Cijelog dana ovu zemlju rade
Razgovore provdiše razne
Dan prolazi noć se približava
Svaki radnik rađu mora da ostavi
Tako i on rađu ostaviše
I svojoj se kući uputiše
Putujući njima Mladen veli
Čujte mene dragi prijatelji
Ove noći oće proći
Ponediljak sretni dan će doći
Vi taj svoj posao ostavite
Svoju rađu uradite
Ja taj danak neću s vamabiti*

*Važan posao moram opremiti
Ne mogu vam taj posao kazati
Bože zdravlje i vi ćete znati
U pameti ma ni jedan nema
Na koji se on posao sprema
Da su znali o čemu on radi
Oni bi ga umirili mladi
I noć je tada prolazila
I zora je bila zamladila
Sinu sunce s visokih planina
Obasjava brda i dolina
Obasjava ono plavo more
Ogrijalo mlade Rose dvore
Mlada Rosa rano se ustala
Svoju kuću opremat je stala
Potpuno je kuću uredila
U svoju je sobu ulazila
Uze cura studene vodice
Te umiva svoje mlado lice
Pramen kosu ona začesljava
Stala cura pa se ogledava
I svoju je robu uzimala
Te se oblačiti stala
A da vidiš moja braćo mila
Kako je se mlada uredila
Uzbrdo bi vodu okrenila
Kamol nebi momku primamila
Šta ugodna suviše bijaše
Zato momci za njom ludovaše
Stara majka za njom istrčala*

*Te Rosandi govoriti stala
Rose draga šta si odredila
Kad si mi se tako uredila
Muči majko nemoj ništa govoriti
Danas Mladen može me ubiti
I ja ću mu mlada dozvoliti
Kada ne mogu ja njega ljubiti
Rose draga materino zlato
Aj u crkvu ti ne misli na to
Rosa prije neg u crkvu prođe
Do Katice ona svoje dođe
Oj Katice drugarice mila
Jesi li se bolom opremila
Jesam Rose al čekam na tebe
Ja ne mogu da pođem bez tebe
Sve tajnosti Rose tvoje znadem
Ali pomoći ne mogu tem lade
Tako mlade cure putovaše
Razgovore velike imaše
Razgovore cure prikidaše
Te u svetu crkvu uniđoš
Kad se misa počme govoriti
Cure počmu Bogu se moliti
Misa svrši po svom običaju
Cure pođu k svome zavičaju
Na putu ih Mladen dočeka
I lijepi im pozdrav dao
Putujući njih troje polako
Rose draga malo ćeš ostati
Imam tebi nešto kazivati*

*Ti Katice možeš kući poći
Bože zdravlja i mi ćemo doći
Katica je naprid odlazila
Njih dvojicu mladih ostavila
Doklen Mladen govori ovako
Put ne vidim po kojem putujem
Ne razumim šta mi to kazuješ
Ima dušo nekoliko dana
Dolaze mi pisma sa svih strana
U svakome pismu meni piše
Da me ti neš ljubit više
Svako pismo bez marke je bilo
Do jedno sam pismo otkupio
Ko mi piše sam Bog neka znade
Jer ni jedno potpisa ne made
Zato Rose ja ću te ubiti
Ako mene neš ti ljubiti
Stru majku ti nemoj slušati
A sa mnom ćeš mlada uživati
Zaboravi sve u kući svoje
Hodi sa mnom mило zlato moje
Rosandi se od srca uzdane
Moj Mladene za mene suđeni
Sve je dobro što govoriš meni
Kad bi s tobom sad ostala
A majka mi nije dala
Svak bi reka de cure nejake
Ja ne sluša riči mile majke
I to dragi govorim ti mило
Kad bi s tobom ja ostala*

*Dozvolu mi majka nije dala
Radi dragi kako god ti znađeš
Samo mene ne ostavi mlade
Moj Mladene tebe ću ljubiti
Za tobom ću život izgubiti
Još Rosanda odgovor ne vrati
Od Rosande priteče im mati
Ona dođe da Rosu potraži
Di si Rose tebe majka traži
Šta ti oćeš da ti ja majka obolim
Jer ne slušaš šta ti ja govorim
Al se majci mirovat ne dade
Pa Mladena obilazit stade
Ćeri draga nemoj se strašiti
Nema sućim tebe pogubiti
On oružja ništa ne imade
On te neće pogubiti mlade
Već on oće silno napadati
Da se moraš ti njegova zvati
Rose draga nemoj činiti svoju mati
Da se budem vraćat opet tebe zvati
Al pozadi jedan džep je stao
U kome je revolver počivao
Te džepove majka ne obašla
Da je znala bila bi ih našla
Majka ode njih dvoje ostade
Obojica od srca uzdane
Oko vrata rukom se sklopiše
Nebrojeno puta se poljubiše
Revolver je Mladen izvadio*

*Na Rosandu on ga je pružio
On revolver otkačio
Prisloni ga njoj na slipe oči
On oružju oganj dade
Hitac puce divojke nestade
Mrtva djeva na zemljicu kleče
Moj Mladene mene nema več
Bez pameti Mladen je ostao
Mrtvu djevu kraj sebe gledao
On revolver upotrijebio tada
Da i sebe on pogubi mlada
Hitac puce i drugoga puta
Ukaza se momku rana ljuta
Ranjen mladić sruši se na travu
Crna krvca iz Mladena lije
Mrtvo lice Rosandi umije
A momku je strahovita rana
Cvitanović evo ti Ivana
Koji prije dočim doleti
Neće li ih od smrti oteti
Ali sve je to uzaludno bilo
Jer je smrtnu ranu zadobio
On od nje nije mogao živiti
Već se mora od duše odiliti
Pet sati je poslije Rose stao
U mukama Bogu dušu dao
Mrtva Rosa leži na ulici
Žalost dođe ciloj porodici*

*U 12 je sati mrtva pala
Do sutradan tu je mrtva stala
Cilu noć je kod nje straža stala
Ko Mesija jer je se nadala
Sutradan je otele digoše
K njezinoj je kući odnesoš
Majka Mara u krilo joj pala
Krvavo joj lice ljubiti stala
Rose draga sve uzdanje moje
Mrtva joj se Rosa ne oziva
U vječitom sanu već počiva
Ljubi majka rane joj na glavi
Rose draga moj cvitiću plavi
O prokleta bila svaka mati
Koja dici u ljubavi krati
Od Rosande dođu drugarice
Zaplakano njihovo je lice
Kad dolaze sve stanu plakati
Zadnji posjet drugarici dati
Cure nose studene vodice
Od Rosande umivaju lice
Krvca smrznula umit se ne može
A žalosti milostivi Bože
Kad divojku potpuno oprali
Mladu su je prioblačit stali
Obukli je kano bilu vilu
Sinu lice od mlade divice
Kano perje bijele golubice...⁶*

⁶ Kazala mi je 2018. godine Marija Buljan (djevojačko Buljan), rođena 1936. godine na Biteliću, malom selu pokraj Sinja.

3. Usmene lirske pjesme

Lirske su pjesme najbrojnija usmenoknjiževna vrsta koja obuhvaća i svjetovnu i vjersku liriku. Svjetovnu usmenu liriku možemo podijeliti na: mitske, obredne, posleničke, povijesne i ljubavne pjesme, romance, balade, šaljive pjesme te skupinu kojoj pripadaju bećarac i ganga. U skupinu vjerske usmene lirike spadaju: molitve, prenja, versificirane legende te romarske pjesme koje su hodočasnici pjevali hodočasteći u Rim. Lirske pjesme prepune su lirskih slika u kojima dominira osjećajnost. Njima je iskazan sklad, odnosno nesklad obitelji, sreća, tuga i bol. Prate čovjeka od rođenja pa sve do njegove smrti. Uspavanka i dječje brojalice prve su lirske pjesme koje čovjek upozna. Kasnije glavnim motivom pjesama postaje uglavnom ljubav, vjera i svakodnevnica.⁷

Na sprovodu se žene služe naricaljkama koje potresaju srca i mame suze i najizdržljivijih ljudi.⁸

3.1. Ljubavne pjesme

Ove pjesme je Marija čula na Biteliću. Kaže kako su ih bake u selu često pjevale pa ih je ona tako zapamtila:

*U mog dragog kuća pored mora,
pokrivena lišćem od javora,
moj dragane pokrij kuću ciglom,
nemoj slamom rugat će se sa mnom.*

Moj dragane ružo i nevene,

*jesi li se obika bez mene,
ja bez tebe nisam jedna ti san,
niti jesam niti mogu dok me,
mrtvu ne ponesu grobu.*

Ja malena, moj dragi ka jela,

⁷ Dragić, Marko, Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 31.- 32.

⁸ Delorko, Olinko, Narodne lirske pjesme, priredio PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963., str. 7.

*obojice iz jednog sela,
ja malena moj se dragi ruga,
nareš ću mu godina je duga,*

*Ja malena loli do šešira
šešir baci oboje jednaki.*

*Ja s draganom do ponoći stala,
nisam mu se poljubit dala.*

*Dođi dragi u subotu večer,
sidić ćemo dokle noći teče.*

*Moj se dragi fali da je gazda,
a u kući soli nema vazda.*

*Moj se dragi falijo kolegi,
da me mlade poljubio ne bi
Ne bi ni ja moj dragane tebe,
kroz vojničko poduplano ćebe.*

*Sinoć mi se jedan momak fali
da je naša šenice ka lani.
Sva mu slama u po vriće stala,
šenicu mu kokoš pozobala.*

*Iman dragog ja u selu svome,
pa šta ću ga tražit u drugome.*

*Ja i dragi jednaki parovi
ka jabuka kad se raspolovi.*

*Dođi dragi i sinoć si reka,
jabuka te na prozoru čeka.*

*Dođi dragi i sinoć si bijo,
da ne reknu da me nisi tijo.*

*Dođi dragi da ti vratim tvoje:
Prsten, veru s desne ruke moje.
I sve ono što se tiče tvoga,
ne držim te više za dragoga.*

*Dođi dragi do večer,
bit će vruće pogače.*

*Skuvla je moja nana
ima misec dana.*

*Moj dragane ružo i nevene
jesi li se obika bez mene.
Ja bez tebe nisam, jedna ti san.
Nit jesam, nit mogu dok me*

mrtvu ne ponesu grobu

*Silen dragi i kuća mu nova,
skide dasku ode pola krova.*

*Moj dragane u matere jedan,
ni, ti jedan kad si joj neredan.*

*Dođi dragi u avliju moju
ruže cvatu pa uberi koju.*

*Cviće moje popasli te voli,
ne mogu te darovati loli.*

*Goj se moje cviče u pitaru,
za dragana što je u špidalu.*

*Curo mala lipa ti je lala,
bi li meni jedan stručak dala?*

*Uzmi dragi, kako ne bi dala
Ta za te sam lalu njegovala.*

*Varaj dragi varala san i ja
vidit ćemo ko će koga prije.*

Iman prsten malo mi je tisan,

na njemu je moj dragi potpisan.

*Mala moja daj mi malo s kraja
duša ti se nasitila raja.*

*Mala moja da mi nisi draga,
kojeg bi ti dolazi vraga.*

*Igraj moja ne daj drugoj gušta,
ja te nebi za ijadu pušta.*

*Skoči mala ne stidi se,
pomrčina ne vidi se.*

*Svekrva mi bolja nego majka
kada ručam mene istra vanka.*

*Svekrva mi bolja nego iko
tuče, bije kad ne vidi niko.*

*Svekrvice širokih rukava,
kad te vidim zaboli me glava.*

*Svekar viče, a svekrva reži,
dođi vraže pa oboje veži.*

*Pa ih veži za jelovu granu
daji njima priko dana hranu.*

*Svekrvice našla sam ti zgodu
dubok bunar i studenu vodu.*

*Svekrvice lipo se uredi,
jer sutra ćeš visit o gredi.*

*Nigdi mene zora ne uhvati
već na vratin divojačka mati.*

*Pa govori: Dobro jutro zete!
Zar do zore ljubiš moje dijete?*

*Oj legruti šta ste toliko žuti,
ko da su van oficiri ljuti.*

*Čorba ritka, a ešala plitka
Mesa malo sve bi u oko stala.*

*Splite gradu moja rano ljuta
u tebi je raspored legruta.*

*Zapalo me, otralo me nije
vratilo me da sadim kumpire.*

*Zapalo me moja strina Pere,
tri godine brdske antelere.*

*Zapalo me brskog antelerca,
ko će gonjat curice o sveca.*

*Mila majko udovac me pita,
moja mladost njega ne merita.*

*Majko mila umrit ću ti mlada,
ostat će ti puder i pomada.*

*Puder probaj pa siroti podaj,
a pomadu namaži me mladu.*

*Maramicu odnijo mi lude,
nek mu moja uspomena bude.*

*Vraćaj lude moju maramicu,
ja imadem svoju barabicu.*

*Išla cura na vodu
izgubila jagodu.*

*Našlo momče pa pojelo
pa se razboljelo.*

*Zeleni se jorgovan
upa mala u bunar.*

*U bunaru nije zima,
još je mala živa.*

*Grlo moje piva i gargaša,
sinoć mi ga saparila kaša.*

*U mog lole šest volova ore
nijedan ga zapasti ne more.*

Dika diku umiva u mliku,

a mi rode nemamo ni vode.

*Umri diko i ja ću umriti,
pa ćemo se u raji vidjeti.*

*Crne oči i oči zelene to su
moga dragana i mene.*

*Zalud mala što si začesljana,
kad ti nije bukara oprana.*

Sinoć mlada poljubila gada,

a gad mene pa mi srce vene.

*Šalaj san se naljubija Jele
u obraze rumene i bijele.*

Strina moja ja i tvoja Jele,

Pomagala nam gospa od Anđela.

Travu kosi, trava se zeleni.

Malu ljubi, mala se rumeni.

Garav momak, a divojka plava,

to se slaže ka trava zelena.

3.2. Domoljubne pjesme

Domoljubne (rodoljubne) pjesme pjevaju o ljubavi prema rodnom kraju, domovini, svome narodu. U tim pjesmama nema etnocentričnosti.

3.2. Sinju grade

Sinju grade, slavni buzdohane

od starine junački mejdane,

U Cetini gnizdo sokolovo,

koga gleda oko principovo!

U tebi se legu sokolovi

Cetinjani, mladi vitezovi,

koji Turkom rane zadaše

i ruse im glave odsicaše...⁹

⁹ U Glavicama pokraj Sinja 2018. godine kazao mi je Frano Jenjić rođen 12. veljače 1944.

Napad Turaka „na Sinj otpočeo je 8. kolovoza. Toga dana izgorjela je Gospina crkva pod Kamičkom i crkva svetoga Franje. Četiri su dana Turci nemilice iz topova tukli Sinj, a 14. kolovoza Mehmed-paša zapovjedio je opći juriš. U to su vrijeme starci, žene, djeca i nemoćni svećenici kroz plač i suze molili pred Gospinom slikom koju su stavili na oltar Svete Barbare u crkvi Svetoga Mihovila u središtu Sinjske tvrđave.

Turci su tri puta jurišali, a onda su se najednom preplašili. Uzaludno su paše sabljama udarali svoje vojnike koji su u strahu bježali. U noći 14/15. kolovoza paša se s vojskom povukao u Livno. Te je godine blagdan Uznesenja blažene Djevice Marije bio četvrtkom. Poginulo je 10.000 turskih vojnika. Preživjeli turski vojnici pripovijedali su da su svake noći za vrijeme opsade Sinja, vidjeli ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po zidinama grada.“¹⁰ Po Gospinom zagovoru Sinj je čudesno obranjen od Turaka 14/15 kolovoza 1715. godine. U spomen na tu čudesnu obranu od 1715. godine trči se Sinjska alka.¹¹

Mnoge su predaje i pjesme o čudesnoj obrani Sinja koje narod i danas kazuje.

3.2.2. Gospin spas

*Zahvaljajte, od Sinja junaci,
brez pristanka Isusovoj majci,
kojano vas od Turak' obrani!*¹²

U spomen na tu čudesnu obranu od 1715. godine trči se Sinjska alka.¹³

3.2.3. Alkarska himna

*Prangije tutnje, barjaci se viju,
Sinj danas slavi svoj junački dan
Gospa je sinjska kraljica sviju,
Čuva nam vjeru u stoljetni dan.*¹⁴

¹⁰ Marko Dragić, Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 165.

¹¹ Isto, str. 154.

¹² U Glavicama pokraj Sinja 2018. godine kazao mi je Frano Jenjić rođen 12. veljače 1944.

¹³ Isto, str. 154.

¹⁴ Isto.

3.3. Mitske pjesme

Mitske pjesme su pjesme u kojima se pjevalo o mitskim bićima, pojavama i povijesnim osobama kojima se pripisivalo mitska obilježja. Dragić navodi kako su u usmenoj književnosti bili učestali magični brojevi: tri, devet i deset, a u usmenom pjesništvu bili su česti stalni epiteti kao što su: bili dvor, konji vrani, zlatna grana, sivi soko, rumeni obrazi, sinje more, rujno vino i drugi.¹⁵

Vile i povijesne osobe kojima je narod prepisao nadnaravnu moć najučestaliji su motivi mitskih pjesama. U hrvatskoj mitologiji vile su oličenje ljepote. Pripovijeda se da su zavodile mladiće javljajući im se u snu. Vjerovalo se da vile daruju znanje i vještine. Neke pjesme o vilama imaju odgojnu funkciju.¹⁶

Ovu pjesmu je Marija čula u susjednom selu, dok je jedna majka kazivala svojoj djeci, te ju je tako zapamtila:

3.3.1. Skupile se vile

*Mjesec sija, zvijezde trepte mile,
Na izvoru skupile se vile.
Sve su stale samo jedna sjedi,
I ostalim vilama govori:
“Vile moje, moje drugarice
Odavno se mi sastale nismo.
O svom poslu da li račun date,
Da vidimo šta koja imade.”
Ali Jelislavka , vila Jelislavka zvala se,
O svom poslu računa ne daje.*

¹⁵ Dragić, Marko, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 25-26.

¹⁶ Dragić, Marko, Tradicijske priče iz Zagore, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 64.

Jelislavka veli:

*„Jednog dana ja lutam po gori,
Teška želja oće da me umri.
Bila sam kao đelina vrla,
Moje se osušilo grlo.
Ja naiđoh na jedno stado bijelo,
A i momče se frulicom zanjelo.“¹⁷*

(Momak svirao frulu)

*A ona naišla kod njega kad je:
„Daj mi, kare, lađane vodice!“
Ko jelen do izvora skoči,
Bistre vode u tismu natoči.
„Evo, na ti vilo lađane vode s moga vrela
I moje gorice.
Al ti nisi kao što su druge vile,
U tebe su tako oči mile.“
On podiže svoju ruku lijevu,
Zagrli me kao bršljan jelu.
Poljupcima, kare, momče se zanilo,
Kare, i meni bolje nije bilo.
Sad ću kazat Svemogućem Bogu,
Bez dragoga živiti ne mogu.“¹⁸*

¹⁷ Kazala mi je 2018. godine spomenuta Marija Buljan.

¹⁸ Isto.

4. Vjerska usmena lirika

Kako navodi Dragić, vjerska usmena lirika sastoji se od molitvenih pjesama, prenja te versificiranih legendi, a budući da se prema Crkvenom učenju godišnje vrijeme dijeli na Advent, Božić, Korizmu, Uskrs i Vrijeme kroz godinu, molitvene se pjesme mogu podijeliti na adventske i božićne, korizmene i uskrsne te svetačke pjesme.¹⁹ Toj klasifikaciji mogu se dodati: Molitvene pjesme Isusu, Molitvene pjesme Mariji, Jutarnje, Večernje, Obredne, Prigodne, Općinske (priporuke).²⁰ U vjerskim usmenim pjesmama možemo vidjeti duboku religioznost, koja je u hrvatskom puku prisutna od 7. stoljeća.²¹

Vjerska usmena lirika obuhvaća vjerske usmene lirske pjesme i molitve.

Svako jutro je Marija zajedno sa svojom obitelji molila ovu molitvu:

*Već sunce se porodilo,
pomolimo se ponizno;
u svemu danas, Bože naš,
proživjet daj nam nevino!
jutrom nas nasiti Gospodine,
smilovanjem svojim,
da kličemo i da se veselimo
u sve dane!*²²

Ovu općepoznatu molitvu je Marija kao dijete naučila od svojih roditelja i svaku večer je sama prije spavanja tiho šaputala. Poslije je tu molitvu naučila svoju djecu koja su naučila svoju i tako se ova molitva prenosi s koljena na koljeno.

¹⁹ Dragić, Marko, Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 41.-42.

²⁰ Marko Dragić, Suvremena etnografija vjerske usmene lirike u metkovskom kraju, *Hrvatski neretvanski zbornik* 9, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb 2017., 245-246.

²¹ Dragić, Marko, Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006., str. 41.-42.

²² Kazala mi je 2018. godine spomenuta Marija Buljan.

*Anđele čuvaru mili
Svojom snagom me zakrili.
Prema Božjem obećanju
Čuvaj mene noću danju.
Osobito pak me brani
Da mi dušu grijeh ne rani.
A kad s ovog svijeta pođem
Da u nebo sretno dođem.*

*Da se ondje s tobom mogu
Klanjat dragom vječnom Bogu.*

Ovu molitvu je Marija svaku večer prije spavanja molila zajedno sa svojom obitelji.

*Već mrak se hvata, gine dan,
o Stvoritelju, čuj nam glas.
po beskrajnoj ti blagosti
iznad nas bdij i štiti nas.
Brani nas, Gospodine, dok bdijemo,
čuvaj nas dok spavamo;
da bdijemo s Kristom i počivamo u miru.²³*

5. Paremiologizmi

Poslovice su koristile najstarije civilizacije. Poslovice uz zagonetke čine usmenoknjiževne mikrostrukture. (Poslovicama i zagonetkama mogu se pridodati i kletve, ali

²³ Kazala mi je 2018. godine spomenuta Marija Buljan.

mного je je pjesama u kojima je kletva središnji motiv.) Zapisivanje poslovice naziva se paremiografija, a paremiologija je znanost koja se bavi proučavanjem poslovice.²⁴

U izučavanju poslovice u hrvatskoj usmenoj književnosti najveći doprinos dao je prof. dr. sc. Josip Kekez (Katuni, Omiš, 1937. – Zagreb, 2003).²⁵

Joško Kontić je uz pomoć svojih prijatelja još u travnju 2009. godine na Hit radiju pokrenuo emisiju *Sinjanje* namjeravajući osvježiti sjećanje na pomalo zaboravljene riječi kojima se u svom govoru stoljećima služio puk Sinja i Cetinske krajine. 2015. godine u radijskom *Sinjanje* naglasak su stavili na izreke i poslovice. U ovom radu sam navela nekoliko pučkih mudrosti koje su u pravilu vezane upravo za sinjski i cetinski kraj:

Aborat nije daleko, ako si pošla na vrime.

Ajde il blagu il kvragu!

Ajme kući di kokoš kukuriče, a pivac kokodače.

Ajme kući di niko ne zalazi.

Ajme onon ko tuđe gaste broji i sa svojon ženon leži.

Ajme onon koga žale.

Ajme selu bez glavara i kući bez gospodara.

Ako dite ne plače, mater mu sise ne daje.

Ako je umra dužnik, nije dug.

Ako mi brane pivat, ne brane mi plakat.

Ako neš bit dobar, bićeš modar.

Ako neš milon, oš silon.

Ako san ostarila, nisan pamet izgubila.

²⁴ O tome više: Marko Dragić, *Stolačka i neumsko suvremena paremiografija*, Stolačko proljeće, Godišnjak za povijest i kulturu, XIII, Matica hrvatska, Stolac, 2015., str. 111.-127.

²⁵ Dragocjena su djela: Kekez, Josip, *Poslovice i njima srodni oblici*, zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1984.; Kekez, Josip, *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, SHK, MH, Zagreb 1996.

Ako ti je muka, izij glavicu luka.

Amo dalje za iste pare!

Beri zelje iz svog vrtla.

Bog čuva dicu i pijance.

Bolja je istina šta škodi nego laž šta godi.

Bolje bit malo pametan nego puno lud.

Bolje da izgori selo neg da se izgube običaji.

Bolje imat mir nego pir.

Bolje ružno pivat nego lipo plakat.

Bolje se rodit bez nike stvari nego bez sriće.

Bolje umit nego imat.

Čini dobro, izij govno.

Čista srida čisti criva, nema mrsa do Uskrsa.

Čista zlata rđa se ne vata.

Čistoća je pola zdravlja, a šporkica cilo.

Čuvaj imena, dočekaćeš vrimenta.

Čuvaj se dlakave žene i bricava muškarca.

Čuvaj se vedra juga, oblačne bure, bricava momka i runjave cure.

Da je prosjaku i uštipaka.

Dabogda ti se ukiselilo sve osin mlika i kupusa!

Daj Bože svakon, a ne zaboravi i mene.

Daj dite materi!

Di će grom neg u ševaretu kuću.

Di glava tu i rana.

Di ima blaga ima i štete.

Di je bilo biće, di je vrilo vriće.

Di je brokva bila zadivena, na zidu je rupa neskrivena.

Di je kruva ikakva, nije glada nikakva.

Di je liposti nema kriposti.

Di ko nika tu i obika.

Di ne osta, nije bilo dosta.

Di nisu čeljad bisna, nije kuća tisna.

Di stanu popi ne mogu fratri.

Diglo prnde na vrnde.

Dobar čovik, gotova budala.

Dobar i lud dva su brata.

Dobar ki kruv šta se jide.

Dobra cura i krava neće iz komšiluka.

Dok dur dur.

Dok je rada nema glada.

Dok je svita i vika biće sriće i nesriće.

Dok svak kaže evala, osta glava ćelava.

Doša na dim od sviće.

Drvo se kući dok je mlado.

Dug nije dug ako nije dug.

Dava nit ore nit kopa.

Gaste vrte di burgija neće.

Gazeta i pameti nikad dosta.

Gore siće jezik nego sablja.

Gospa blagovist, blago u obist.

Gore infišat neg poludit.

Goren pasu bolja kost.

I crna krava bilo mliko daje.
I mrtac more prnit, ako mu staneš nogon na štumik.
Iđe ki po špagu.
Ili kuj ili ne mrči gaća.
Ima ji ki u Leše mačaka.
Ispruži se kolko se moš pokrit.
Isto je – kra il vriću drža.
Iz mire tri đavla vire
.Voda sve opere osin grija.
Vodokršće i pas dršće.
Vodu ne pij iza nikoga, vino iza nekoga, rakiju iz svakoga.
Voli je ki mater ludu ćer.
Za dobro prase nema loši mekinja.
Za luda nema suda.
Zapa me ki Dušan Tona.
Zdrav ki cvanjcik.
Zdravu je i voda slatka.
Zemlja tvrda, a nebo visoko.
Zinila mu guzica.
Zora svane i bez pivca.
Žedni konji mutnu vodu piju.

5. Predaje

Dragić predaje tumači kao vrstu „priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja. Golem je broj usmeno-proznih oblika u svetim knjigama. *Vede (usmeno znanje)* je

sveta staroindijsko-sanskrska sveta knjiga a nastajala je od XVI. do VI. st. prije Krista. Zahvaljujući usmenoj predaji u Indiji i danas živi sveto pleme Veda.

U Bibliji (XIII. st. prije Krista – I. st. poslije Krista) je mnogo usmenih predaja i legendi. Takva je, primjerice, potresna priča *Judita* (II.-I. st. prije Krista). Na značaj i ulogu usmene predaje, starozavjetni su pisci više puta ukazivali i poticali njegovanje vjerne usmene predaje, a uzorno je Pavlovo učenje: “Prema tome, dakle, braćo, budite postojani i držite predaje kojima smo vas poučili bilo usmeno, bilo pismom!” Sveti Pavao nastavlja “Naređujemo vam, braćo, u ime Gospodina, Isusa Krista, da se klonite svakoga brata koji neuredno živi i ne drži se predaje koju ste od nas primili.” (2 Sol 2, 15.)²⁶

5.1. Povijesne predaje

Povijesne predaje pripovijedaju o sudbonosnim povijesnim događajima i osobama. U Sinju se najviše pripovijeda o zločinima²⁷ Turaka te posebice o čudesnoj obrani od Turaka 14/15 kolovoza 1715. godine.²⁸

5.1.1. Prodor Turaka

U vrijeme najezde polumjeseca s Istoka slabljenja kraljevske vlasti Jagelovića pokraj 15. stoljeća označio je ujedno i slom svakog organiziranog otpora Turcima Osmanlijama. Hrvatska je više nego ikada prije bila prepuštena samoj sebi. Osmanlijski prodori u hrvatske zemlje postajali su sve češći, a razjedinjeno hrvatsko plemstvo vodilo je međusobne borbe i poravnavanje starih računa. No cijena je bila previsoka. Krbavsko polje 9. rujna 1493. i katastrofalan poraz hrvatske plemićke vojske, suvremenici su s pravom opisali kao „prvi rasap kraljevstva hrvatskoga”. Početkom 16. stoljeća Turci navaljuju sve više i sve žešće. Kako je organizirani protuosmanlijski otpor u to vrijeme sasvim nestao, obrana hrvatskih granica spala je

²⁶Marko Dragić, *Suvremeni zapisi legendi i predaja u metkovskom kraju*, Hrvatski neretvanski zbornik, 8, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb, 2016, str. 271.

²⁷ Posebno su bili gnjusni „Pravo prve bračne noći“ i „Danak u krvi“. O tome više: Marko Dragić, Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju, Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 379-411. Marko Dragić, Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 123.-140.

²⁸ O tome više: Marko Dragić, *Povijesne i etnološke predaje iz Otoka Sinjskoga*. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici) (ur. Evelina Rudan; Davor Nikolić; Josipa Tomašić) Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska, Zagreb, 2018. 283.-297.

tek na očajničke pokušaje pojedinaca. Njima se divila cijela Europa: Ivaniš Korvin kod opsade Jajca 1502., Petar Berislavić kod Dubice 1513. i Petar Kružić, kliški branitelj i senjski kapetan. Turske navale približile su Hrvatsku habsburškim zemljama. Poraz i smrt ugarskog kralja Ludvika II. Jagelovića na Mohačkom polju 29. kolovoza 1526. godine označila je i nesanak ugarsko – hrvatske državne zajednice ustrojene još davne 1102. Godine. Kraljeva je smrt ubrzala izbor novog vladara i dovela do promjene distance. Mohačka katastrofa unijela je dodatni nemir među Hrvatima, jer je bilo vidljivo da bez primjerene pomoći izvana nema opstanka. U tim je turobnim vremenima i Sinj, nakon dva ranija kratkotrajna zauzeća, 1536. godine ponovno pao u ruke Turaka Osmanlija. Njihova su osvajanja u narednim desetljećima imala dalekosežne posljedice za srednjovjekovno Hrvatsko Kraljevstvo, koje će, ostavši bez znatnog dijela svoga teritorija biti svedeno „na ostatke ostataka”.²⁹

5.1.2. Čudesna obrana Sinja

Mnoge su predaje o čudesnoj obrani Sinja koje narod i danas rado pripovijeda. Sve se one već stoljećima prenose s generacije na generaciju. Nezamislivo je proći kroz sinjski kraj, a ne čuti barem jedan mali dio predaja koje govore o bogatoj povijesti Sinja kojom se njegov narod jako ponosi.

Fratar Vučković³⁰, znaš da je to danas naše prezime i di žive, e, njega su ti Turci uvatili kod Čitluka, tamo di ti je ona kula i jasnoga su ti odveli tamo u onaj svoj grad. O Vučkoviću ti se nije znalo ništa nekih pet godina, a onda in je on uteka i vratijo se u Sinj i nastavijo branit grad. Za to vrime Turci su ti malo pomalo osvajali ova mista i približavali se našem gradu, pa je ljude uvatila panika i počeli su polako bižat svojoj rodbini, a onda ti se odselilo puno svita i više se nisu vratili. U gradu ti je ostalo zericu svita, sedamsto vojnika i oni fratri šta su došli iz Bosne i Rame a svi su utekli na Stari grad. Brzo su ti Turci osvojili okolna mista i tako došli do nas. Godine 1715. počeli su ti oni osvajat Varoš, i popalili su sve, a izgorija je i onaj samostan šta je bijo na pijeci. Kad su ti doli sve popalili uputili su se oni na Stari grad, a ljude ti je gori uvatila panika

²⁹ U Glavicama pokraj Sinja 2018. godine kazao mi je Frano Jenjić rođen 12. veljače 1944.

³⁰ Fra Pavao Vučković je u listopadu 1687. godine izveo iz Rame izveo oko 5.000 Ramljaka koji su sa svojim fratri ma ponijeli čudotvornu sliku Gospe od Milosti danas poznatu kao čudotvorna Gospa Sinjska. Vidi: Marko Dragić, *Zbilja o knezovima Nakićima i Vučkovićima u "Razgovoru ugodnom" i tradiciji* Školski vjesnik, časopis za pedagoška i školska pitanja 52. (3-4) Split 2003, str. 283-295.

jer je Turaka bilo šezdeset iljada a branitelja i puka niti iljadu. Onda su ti fratri izvadili sliku naše Gospe i u onoj maloj pećini su ti se počeli molit. Turci su počeli navaljivat, a fratrima se pridružio i obični narod i dva dana i dvi noći su ti molili Gospu da in pomogne. Najveća navala je bila sa 14. na 15., na Gospin žežen, a 15. ti se desilo čudo. Ljudi su se molili dva dana i dvi noći a pridružili su in se i branitelji i naša Gospa ih je čula. Sva u bilu pojavila se na gradskin zidinama, pogledala u svoje vjernike i ispružila ruku prema Turcima. Kažu da je odala po gradskin zidinama a da su Turci počeli bižat, a neki da su umirali na mistu. Svit priča da je na njih poslala kugu, a meni ti je moja baba pričala da in je dala srdobolju i oni su ti se rabižali, a velik dio njih se utopijo u Cetini koja je onda naglo narasla. I nikad ti se više oni nisu u naš kraj vratili³¹

U ratovima 17. i 18. stoljeća osmanlijska sila doživljava poraze. Na krilima pobjeda ustaje narod, osloboditelj svojega doma. Tako je Sinju, nakon 50 godina, 28. rujna 1686. godine ponovno zasjala sloboda. No Osmanlije se nisu mirile s gubitkom Sinja, pa već naredne godine silnom vojskom udariše ponovno, ali bezuspješno. Mir je trajao vrlo kratko. Pretrpivši velike teritorijalne gubitke u posljednjim desetljećima 17. stoljeća, Osmanlije pokrenuše novi rat za njihov povratak. Vijest o njihovom napadu na mletačke posjede zatekla je Sinjane. Dana 23. srpnja 1715. Godine Mustafa paša Čelić s mnogobrojnom vojskom prijeđe preko Prologa i utabori se uz rjeku Cetinu. Osmanlijske navale na Sinj otpočete početkom narednog mjeseca pretvorile su se dana 1. kolovoza u opći juris. Kroz to vrijeme fratari, žene, djeca i ostali, koji nisu bili za borbu, molitvom sup red slikom Kristove Majke prizivali njenu pomoć. Ona je dala takvu hrabrost braniteljima „da se viteški obraniše”. Neprijatelj je bio odbijen i svladan. U rano jutro, na blagdan Velike Gospe, nijednoga Osmanlije nije bilo pod Sinjem. Kao spomen na junački otpor sinjskih vitezova i slavnu Gospinu pobjedu, svake se godine u mjesecu kolovozu održava viteška igra Alka.³²

³¹ U Glavicama pokraj Sinja 2018. godine kazao mi je Frano Jenjić rođen 12. veljače 1944.

³² Isto.

Zahvalni branitelji sinjske tvrđave i vjerni štovatelji Gospe Sinjske, u znak zahvalnosti, odlučili su Gospinu sliku okruniti zlatnom krunom. Tada je fratar Mijaljić dao da se u Mlečima Gospina slika uokviri u drveni pozlaćeni okvir koji je služio do 1748. godine.

Petnosti kolovoza se nad Sinjen pojavila na nebu slika prekrasne žene koju su svi pripoznali ko Majku Božju. Kaže se da se među turskon vojskon pojavila bolest, srdobolja, i da su se pripali i pobigli iz grada. Tako taj dan u gradu nije bilo ni jednog Turčina, ali su za sobom ostavili mrtve i ranjene. Branitelji Sinja bili su sigurni da in je to Gospa pomogla pa su joj u znak zahvalnosti skovali zlatnu krunu.

Pripovijeda se i da su vjernici i fratri koji su preživjeli u znak zahvalnosti čudotvornoj slici napravili zlatni okvir i prozvali je Čudotvorna Gospa Sinjska.

Svit i fratri koji su priživili opsadu grada zavjetovali su se svojoj Zaštitnici i dali su skupit osamdeset zlatnika od kojih su napravili krunu i križ svojoj Gospi i od onda kad su je okrunili nazivaju je Čudotvorna Gospa Sinjska. Na krunu su dali upisati dva reda riči; Zauvik okrunjena slavi slavlje – godine 1715.

5.2. Pričanja iz života

Pored povijesnih predaja, po Dragiću, žanrovi su predaja: etiološke, mitske, demonološke, eshatološke i pričanja iz života. Za mnoga pričanja iz života kazivači pripovijedaju da je njihov sadržaj istinit. Takva je sljedeća priča:

5.2.1. Ivica i Luce

Ovu priču je Marija čula na Biteliću od jednog kazivača. Kaže da se ne sjeća tko ju je ispričao, ali da je prema stvarnom događaju:³³

Umrle majka Ivice i Luce. Otac se ponovno oženio i imade s oton drugom ženom još jednu djevojčicu. Ona je stalno svoju gledala, al ovu drugu Luce nije podnosila. Ivica

nije moga podnit to, te se zaposli na brodu. A momci navalili na Ivicinu sestru Luce, a nježinu niko ne gleda, od ove druge žene. I ona nagovori dva momka te kare; „Ondesite i bacite Luce u more“, da se mora ova moja udat. I oni za dasku jednu zavežu Luce i izbace u more. A brat joj plovio na brodu. A ovi z broda vidili, kare: „Šta ono kare plovi, more nosa?“ Kad oni bliže, cura zavezana na daski, živa. I oni nju uzmu na brod, osuše je, a ovi Ivica, vidi da je lipa, zgodna, zaljubio se u nju. A on sve gleda, u njega lančić oko vrata, dar od matere, isti lančić. Tako su se poznali.

Rječnik

A

Al – ali

B

Brokva – čavao

Burgija – svrdlo, bušilica

Brez – bez

C

Cvanjčik – srebrni novac u Habsburškoj

Ć

Ćebe – pokrivač od proste vune

D

Danak – dan

Đ

Đelina – nevjesta, mlada

E

Evala – pozdrav

Ešala – posuda za jelo, (vojnička) porcija

G

Gazete – novac

I

Infišat – biti lud za nečim, biti opsjednut nečim

Imadem – imam

K

Kare – kaže

Komšiluk – susjedstvo

N

Nana – baka

Neš – nećeš

NJ

Njedra – prsa, grudi

O

Oš – hoćeš

P

Prangija – sprava za pucanje na slavljima

T

Tisma – nekakva posuda za vodu

U

Uniđe – uđe

6. Zaključak

U vrijeme bez današnje tehnologije i raznolikog načina komunikacije, narod je smišljao i stvarao sam sebi zabavu. Većinom je taj narod bio nepismen te su stoga sve priče i pjesme nastajale pomoću usmene komunikacije. Upravo je to bio jedan od glavi pokretača razvoja usmene književnosti. S pravom kažemo kako je usmena književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti koja postoji od kada postoji i sam čovjek. To je književnost koju je narod stoljećima čuvao i prenosio svojim potomcima. Usmena je tradicija složena cjelina koja uključuje znanje, vjerovanje, moral, pravo i mnoge druge vještine koje je čovjek stekao kao član društva. Narod je tu tradicijsku kulturu sačuvao u svojim narodnim pjesmama i pričama.

U ovom radu možemo vidjeti raznovrsne pjesme, molitve i priče vezane za sinjski kraj. Neka od tih djela, kao što je balada Rosanda i Mladen, narod je prenosio svojim potomcima kako bih poslao važnu poruku: da se roditelji ne miješaju u ljubav svoje djece jer bi to moglo dovesti do tragičnog kraja kao u ovoj baladi. Za sinjski kraj veliku važnost ima Čudotvorna Gospa Sinjska i viteška igra Alka. Čudotvorna Gospa Sinjska spasila je narod Sinja od turskih napada, a Sinjani su u zahvalu dali okruniti njenu sliku zlatom. Kao spomen na junački otpor sinjskih vitezova i slavnu Gospinu pobjedu, svake se godine u mjesecu kolovozu održava viteška igra Alka.

Radeći ovaj rad i sama sam uvidjela koliko prekrasno može biti zaviriti u istinsku ljepotu Lijepe Naše, koliko je ona neprocjenjiva i drukčija od svih drugih zemalja. Nadam se da će to primijetiti i drugi i da će se osvrnuti na našu prošlost i istražiti sve te običaje, tradicije, nošnje i pjesme ispjevane o stvarnom životu koje nose veliku mudrost sa sobom. Sva ta blaga su naši preci načinili vlastitim rukama i s velikom ljubavlju i stoga ih trebamo nastaviti prenositi s generacije na generaciju. Nadam se dragi čitatelji da sam Vam barem malo približila jedan mali dio ljepote Lijepe Naše i da Vam je srce zaigralo i učinilo da počnete drugačije razmišljati.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Kazivači:

Prvi i glavni kazivač zove se Marija Buljan (djevojačko Buljan), rođena 1936. godine na Biteliću, malom selu pokraj Sinja. Živjela je u velikoj obiteljskoj zajednici, sa svojim roditeljima, sestrama, bakom i djedom, stričevima i strinama te njihovom djecom. Nije pohađala školu zbog ratnog stanja u to vrijeme. Večernje sate su provodili svi zajedno pričajući različite priče i pjesme iz narodne usmene predaje. Tako je Marija zapamtila mnoge priče i pjesme, a neke nam je i ispričala.

Frano Jenjić rođen je 12. veljače 1944. godine u Glavicama pokraj Sinja u obitelji zemljoradnika. Živio je s ocem, majkom i devetoro braće i sestara od kojih je on bio najstariji. Osnovnu školu završio je u rodnom selu. Sa 14 godina počinje raditi kako bi pomogao svojoj obitelji. Od Frane sam čula priče i pjesme vezane za viteški grad Sinj, koje je on čuo od mnogih kazivača u svom rodnom mjestu.

Literatura

1. Botica, Stipe, *Usmene lirske pjesme*, SHK, Zagreb, 1996.
2. Delorko, Olinko, *Narodne lirske pjesme*, priredio PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
3. Dragić, Marko, Povijesne i etnološke predaje iz Otoka Sinjskoga. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici) (ur. Evelina Rudan; Davor Nikolić; Josipa Tomašić) Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018. 283.-297.
4. Dragić, Marko, Suvremena etnografija vjerske usmene lirike u metkovskom kraju, Hrvatski neretvanski zbornik 9, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb 2017., 245-264.
5. Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.

6. Dragić, Marko, Tradicijske katoličke molitve u Ogorju i okolici, (Putovima života i vjere između Svilaje i Moseća), Kulturni sabor Zagore et. alt. Split, 2017., str. 655-689.
7. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
8. Dragić, Marko, Stolačka i neumaska suvremena paremiografija, Stolačko proljeće, Godišnjak Stolačko proljeće, Godišnjak za povijest i kulturu, XIII, Matica hrvatska. Stolac, 2015., str. 111.-127.
9. Dragić, Marko, Suvremeni zapisi legendi i predaja u metkovskom kraju, Hrvatski neretvanski zbornik, 8, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb, 2016, 261-278.
10. Dragić, Marko, Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, 8, Mostar, 2012., str. 123.-140.
11. Dragić, Marko, Usmena i pučka epika u tradicijskoj baštini Hrvata iz mučko-lećevačkih sela, Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije, Sveučilište u Zadru, Kulturni sabor Zagore, Ogranak Matice hrvatske Split, Zadar, Split, 2011., str. 493-527.
12. Dragić, Marko, Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju, Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 379-411.
13. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
14. Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Leksik hrvatske usmene književnosti*, Suvremena pitanja, časopis za prosvjetu i kulturu, br. 5, Matica hrvatska, Mostar, 2008., 89-112.
15. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006.
16. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005.

17. Dragić, Marko, Zbilja o knezovima Nakićima i Vučkovićima u "Razgovoru ugodnom" i tradiciji Školski vjesnik, časopis za pedagoška i školska pitanja 52. (3-4) Split 2003, str. 283-295.
18. Kekez, Josip, Poslovice i njima srodni oblici, zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1984.
19. Kekez, Josip, Poslovice, zagonetke i govornički oblici, SHK, MH, Zagreb 1996.
20. Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 472-498.
21. Mijatović, Anđelko, *Ganga; pismice iz Hercegovine, Imotske krajine, od Duvna, Livna i Kupresa*, Naša ognjišta, Duvno, 1973.
22. Tomašević, fra Luka *Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)* Knjižnica «Gospa Sinjska» knjiga br. 6, Sinj 2000.
23. *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.

SUVREMENA ETNOGRAFIJA USMENIH I PUČKIH PJESAMA I PAREMIOGRAFIJA U SINJSKOM KRAJU

Sažetak

Rad se temelji na vlastitim terenskim zapisima pjesama, molitva i priča karakterističnih za područje sinjske krajine. Pisan je s ciljem da se osvrnemo na našu prošlost i istražimo običaje, tradicije i pjesme ispjevane o stvarnom životu koje nose veliku mudrost sa sobom i da riječi sačuvaju ono što je prošlo. Sinjski kraj ima bogatu povijest iz koje se razvila bogata usmena književnost. Sinjani se diče Čudotvornom Gospom Sinjskom i s ponosom spominju kako ih je njihova Gospa obranila od Osmanlija. Kao spomen na junački otpor sinjskih vitezova i slavnu Gospinu pobjedu, svake se godine u mjesecu kolovozu održava viteška igra Alka. U ovom radu prikazane su pjesme posvećene nebeskoj zaštitnici Sinjana i viteškim junacima Alkarima kao i priče u kojima se opisuje čudesna obrana Sinja. One se prenose već stoljećima s generacije na generaciju i svaki ih stanovnik sinjskog kraja zna. Navedene su i druge pjesme i molitve koje su se pjevale i molile u večernjim satima u krugu obitelji, a koje su karakteristične za taj kraj. (167 riječi)

Ključne riječi: Sinjski kraj, usmena književnost, običaji, Čudotvorna Gospa Sinjska, Alka

CONTEMPORARY ETHNOGRAPHY OF ORAL AND FOLK SONGS AND PAREMIOGRAPHY IN THE SINJ REGION

Abstract

The paper is based on the field records of songs, prayers and stories characteristic of the Sinj region. It is written with the aim of looking back at our past and exploring customs, traditions and songs sung about real life that carry great wisdom, and also the aim of the paper is to preserve by words what has passed. The Sinj region has a rich history from which a rich oral literature has developed. The people of Sinj are proud of Miraculous Lady of Sinj and proudly indicate how their Lady defended them from the Ottomans. As a memorial to the heroic resistance of the knights of Sinj and the glorious victory of Our Lady, every year in August the knight's game Alka is held. This paper presents poems dedicated to the heavenly patron saint of Sinj and the knightly heroes Alkari, as well as stories describing the miraculous defense of Sinj. They have been passed down for centuries from generation to generation and every inhabitant of the Sinj area knows them. There are other songs and prayers that were sung and prayed in the evening in the family circle, and which are characteristic of the area.

Keywords: Sinj region, oral literature, customs, Miraculous Lady of Sinj, Alka

Obrazac I.P.

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni
repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: MARINELA BUJAN
Naslov rada: SUVREMENA ETNOGRAFIJA USMENIH I PUČKIH PJESAMA I PARENIOGRAFA
U SINJSKOM KRAJU
Znanstveno područje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI
Znanstveno polje: FILOLOGIJA/KROATISTIKA
Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada:

prof. dr. sc. Marko Drogic
(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

dr. sc. Nikola Sunara
(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva:

dr. sc. Nikola Sunara
(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor (autorica) predanog (završnog) diplomskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane urednog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST

c) široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: 18.09.2020.

Potpis studenta/studentice: Bujan

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja MARINELA BUJAN, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce FILOZOFIJA/HRVATSKI JEZIK, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 18.09.2020.

Potpis

Bujan

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja MARINELA BUJAN, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

SUVREMENA ETNOGRAFIJA USMENIH I PUČKIH
PJEŠAMA I PAREMILOGRAFIJA U SINJSKOM KRAJU

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 18.09.2020.

Potpis

Bujan